

Wandelen in de provincie Antwerpen

Robert Declerck

Colofon

Wandelen in de provincie Antwerpen

© 2023 Odyssee Reisgidsen vof | odyssee-reisgidsen.nl

© 2023 Robert Declerck

Alle rechten voorbehouden

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Eerste druk oktober 2023

ISBN 9789461231529 | NUR 511

Tekst: Robert Declerck

Serieredactie: Bartho Hendriksen en Leo Platvoet

Kaart: UvA-Kaartenmakers | uva-kaartenmakers.nl

Foto's: Leo Van Briel en Robert Declerck tenzij anders vermeld

Met dank aan Iedereen die een bijdrage leverde, welke dan ook, bij het tot stand komen van deze gids; inzonderheid medewerkers van toeristische diensten, geschiedkundige en erfgoedorganisaties, naamloze informatieverstrekkers, het uitgeverijteam en het thuisfront. Bijzondere dank aan fotograaf Leo Van Briel & team en ook aan Nicole Claes (Argus stadsgids Lier), Alain Cols (Voor Kruis en Beeld), Thomas Mondelaers (deskundige Toerisme Geel), René Tsyen (stadsgids Geel) en Jana Vreys (Toerisme Mol). Allemaal mensen met een hart voor schoonheid en verhalen uit eigen regio.

Odyssee Reisgidsen

Odyssee Reisgidsen levert zijn titels als paperback of als e-book. Paperbacks zijn verkrijgbaar bij de (reis)boekhandel in Nederland en Vlaanderen, via Bol.com of de Odyssee-website. De e-books zijn verkrijgbaar via diverse platforms. Uiteraard proberen wij de geboden informatie zo actueel en accuraat mogelijk te houden. Toch kunnen er onvolkomenheden en fouten in de tekst voorkomen. Odyssee aanvaardt daarvoor geen verantwoordelijkheid.

Foto omslag paperback: Standbeeld van Margaretha van Oostenrijk, Mechelen.

Foto Flaviu Boerescu | Dreamstime.com

Foto titelpagina: In Lier staat de tijd nooit stil

Foto pag. 5: Havenhuis, Antwerpen. Foto Bjorn Beheydt | Dreamstime.com

Odyssee Reisgidsen

Volg Odyssee op Facebook en Instagram

odyssee-reisgidsen.nl | info@odyssee-reisgidsen.nl

Voorwoord

De provincie Antwerpen is meer dan de agglomeratie Antwerpen. Naast de stedelijke regio Antwerpen is de provincie opgedeeld in twee grote regio's: Antwerpse Kempen en Scheldeland. Hoeft het gezegd dat het contrast tussen stad en regio's groot is? Je merkt overal dat geschiedenis, cultuur en natuur een stevige stempel drukten; in Mechelen en Lier bijvoorbeeld. Maar elders zijn deze thema's evenzeer aanwezig, zoals je al wandelend zal zien. Let op de grote verscheidenheid: in Geel heerst barmhartigheid, Herentals eert een keizer, de Molse Nete slingert door Mol, de Nete omsingelt Lier, Kalmthout pronkt met de Heide, Sint-Amands en Mariekerke steunen op vakmanschap en traditie.

Alle startplaatsen in deze gids zijn bereikbaar per trein. Voor Sint-Amands zijn de opties: trein en bus of trein en stoomtrein.

De wandeltrajecten zijn bijna overal toegankelijk voor buggy's en rolwagens. Gemiddeld bedraagt de lengte 5 km, al is er op enkele plaatsen een langer traject mogelijk. Geniet van een pauze onderweg. Via de Uit-je-kot Tips leveren we alvast ideeën.

Van groen kan je genieten op alle tien de wandeltrajecten, zowel in wat grotere als kleinere plaatsen. Daarnaast doen we ook plaatsen aan waar het groen overheersend is, zoals in Kalmthout of in Sint-Amand-Mariekerke.

Veel lees- en wandelplezier,
Robert Declerck

Updates en aanvullingen

De redactie van deze gids is afgesloten in september 2023. Uiteraard hebben we geprobeerd de geboden informatie zo actueel en accuraat weer te geven. Toch kunnen er onvolkomenheden en fouten in de tekst voorkomen. Odyssee aanvaardt daarvoor geen verantwoordelijkheid. Voor reacties, aanvullingen en suggesties: info@odyssee-reisgidsen.nl.

Updates van de gids Wandelen in de provincie Antwerpen kun je vinden op de Odyssee-website: odyssee-reisgidsen.nl/item/wandelen-in-de-provincie-Antwerpen

Inhoudsopgave

Een schets van de provincie Antwerpen

Provincie Antwerpen verkennen 7

Beknopte geschiedenis van de provincie Antwerpen 7

Landschap 10

Eten en drinken: lekkers uit eigen streek 12

1 | Antwerpen: ontdekkingen op 't Eilandje

Odyssees aanraders Antwerpen 15

Wandelen tussen dokken 16

2 | Antwerpen: Een diverse stad

Wandelen langs kunst en geschiedenis 24

3 | Geel: Dimpna, eeuwenoude barmhartigheid

Zorgen voor elkaar 33

4 | Herentals | Stad aan de Kleine Nete

Op bezoek bij een ongekroonde keizer 40

5 | Kalmthout: wandelen tussen de staties

Als je van natuur houdt 46

6 | Lier: van Vest naar Markt

Genieten zoals Pallieter 52

7 | Mechelen: genieten langs de Dijle

Rijk aan monumenten en andere bezienswaardigheden 62

8 | Mol: langs de Molse Nete

Verrassende ontwikkelingen, maar nog steeds natuur 70

9 | Sint-Amands: Schelde, poëzie en paling

Hulde aan een Franstalige literaire grootheid 76

10 | Turnhout: hart van de Noorderkempen

Begijnen en speelkaarten 82

Register 89

Kaders

Havenhuis: uitermate opvallend 19

Waar de haven ontstond 20

Keizerstraat, rijk aan religieuze beelden 26

Geels model van gezinsverpleging is uniek 34

Zot van Dimpna 36

Kleine Nete, onderdeel van het Scheldebekken 42

Rik Van Looy, keizer van de wereld (en van Herentals) 44

Toverhazelaar schittert in de winter 48

Schapenkoppen: een universiteit of een veemarkt 55

De tijd staat nooit stil in de Zimmertoren 57

Lierse Vlaaikies 57

Pallietier, een instant succes voor Felix Timmermans 58
Rembert Dodoens, kruidendokter bij uitstek 63
Molse Nete: belangrijk en gevarieerd 71
Molse School 74
Palingfestival Mariekerke 79
Sint-Amands: alle eer voor Emile Verhaeren 80
Van drukkersgast tot wereldspeler 87
Een bloedige veldslag in de Gasthuisstraat 88

Provincie Antwerpen verkennen

Zicht op de haven met vooraan de historische kranen.

De verscheidenheid aan landschappen binnen de Vlaamse provincies is groot. Niet alleen tussen de provincies onderling, maar ook binnen iedere provincie is de diversiteit groot. In de provincie Antwerpen is dat niet anders.

Kan er een groter onderscheid zijn dan dat tussen de zanderige Kempen met haar arme gronden, de groentestreek rond Sint-Katelijne-Waver en de Antwerpse haven waar geschiedenis en industrie samenvloeien? Hoe groot is het verschil tussen de ‘stille’ Kempen en de bruisende activiteit in de Antwerpse metropool? Hoe anders was het leven voor de gewone man en vrouw of ze nu leefden bij de Schelde of in de buurt van schrale gronden? De geschiedenis toont toch één gelijkenis: allemaal moesten ze zwoegen om te overleven.

Zelfs als het om oorlogen gaat is er onderscheid. In tal van Kempische gemeenten namen de Boerenkrijgers het op tegen het veel beter uitgeruste Franse leger terwijl Antwerpen tijdens beide wereldoorlogen al snel het hoofd moest buigen voor de Duitse overmacht. Mechelen kan er dan weer trots op zijn dat ze een tijdlang de belangrijkste stad van deze regio was.

Beknopte geschiedenis van de provincie Antwerpen

Geografisch gezien is de Schelde een belangrijke factor maar die rivier was er niet altijd. Tot in het paleolithicum stroomde de Schelde door het huidige Meetjes-land rechtstreeks naar wat nu de Noordzee is. De huidige benedenloop kreeg vorm tijdens de recente ijstijden.

Dat er eeuwen voor Christus al activiteit was in de provincie bewijzen onder meer vondsten van nederzettingen uit de IJzertijd in bijvoorbeeld Nekkerspoel

8 Een schets van de provincie Antwerpen

(Mechelen) en Geel. Van 12.000 jaar geleden dateren archeologische vondsten in Lier. De provincie viel dus al vroeg in de smaak. Terecht!

Op meerdere plaatsen waren de Romeinen actief; ook in het huidige Antwerpse stadscentrum. In de buurt van het Steen en het Vleeshuis werden Gallo-Romeinse potscherven gevonden, naast paalsporen en resten van waterputten. Zelfs onder het stadhuis werden sporen uit die periode aangetroffen. Elders waren er dan weer resten van een crematiegraf. Antwerpen was dan wel geen vooraanstaande Romeinse vestiging, maar de ligging aan de Schelde bracht toch bewoning met zich.

Een markgraafschap was het begin

Standbeeld Boerenkrijg, Bornem

Rond de 10de eeuw vormde zich het markgraafschap Antwerpen; een gebied langsheen de Schelde dat je kan zien als de westelijke grens van het toenmalige Duitse rijk. Militair was het een soort van buffer tegen West-Francië, dat later zou uitgroeien tot Frankrijk.

In 1106 voegde Godfried van Leuven (Godfried met de Baard) het markgraafschap Antwerpen toe aan zijn graafschap Leuven, dat de kern vormde van het landgraafschap Brabant. Vervolgens, in 1183, steeg dat landgraafschap onder Hendrik I een trap op de hiërarchische ladder en werd het hertogdom Brabant.

Geruime tijd – van de late middeleeuwen tot de 19de eeuw – was het hertogdom Brabant een belangrijke politieke factor. Naast de huidige provincie Antwerpen waren ook het grondgebied van de huidige provincies Vlaams-, Waals- en Noord-Brabant (Nederland) belangrijke onderdelen.

In de 15de en 16de eeuw kende Mechelen een grote bloeiperiode. De invloed daarvan strekte zich uit tot ver buiten de huidige provincie Antwerpen. Vanaf 1474 was

Mechelen de juridische hoofdstad van de Nederlanden door de installatie van de Grote Raad van Mechelen, tijdens het bewind van Karel de Stoute. Tussen 1507 en 1530, onder landvoogdes Margaretha van Oostenrijk, werden de Habsburgse Nederlanden bestuurd vanuit Mechelen. Na haar dood ging het bestuurlijk belang van de stad achteruit en verdween zelfs toen de nieuwe landvoogdes Maria van Hongarije haar hof verplaatste naar haar geboortestad Brussel.

De Boerenkrijg, die enkele maande duurde in 1798, was een opstand van de landelijke bevolking tegen de Franse bezetters die allerlei nieuwe maatregelen doorvoerde. De opstand begon in Overmere (Oost-Vlaanderen) en eindigde bloedig in Hasselt op 5 december. In de provincie Antwerpen werd zwaar gevochten in bijvoorbeeld Sint-Amands, Bornem, Geel en Herentals.

Van Twee Neten tot provincie

Tijdens de Franse bezetting, die slechts enkele decennia duurde tot 1815, stond het grondgebied van de huidige provincie Antwerpen bekend als het departement Twee Neten (Deux Nèthes).

Een ander belangrijk deel van het hertogdom Brabant werd toen ondergebracht in het Dijle-departement en omvatte grosso modo de huidige provincies Vlaams- en Waals-Brabant plus het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Pas in 1815 brak de provincie Antwerpen door als politieke eenheid toen België bij Nederland gevoegd werd als het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Het Dijle-departement werd herdoopt tot de provincie Zuid-Brabant, maar na de Belgische onafhankelijkheid werd dat Brabant.

Doordat de Schelde weer open kon (na de sluiting tijdens de Napoleontische oorlogen) kende de Antwerpse haven een bloeiperiode. Na de Belgische onafhankelijkheid (1830) was er een mindere periode, maar tegen het einde van de 19de eeuw kwam deze economische motor weer op toerental. Vandaag staat de Antwerpse haven internationaal hoog gerangschikt en is belangrijk voor de economie van het ganse land.

Tussen 1859 en 1914 werd de *Versterkte Stelling van Antwerpen* uitgebouwd; een dubbele fortengordel die stad en haven moest verdedigen. De binnenste fortengordel, grotendeels op grondgebied van de stad Antwerpen bestond uit acht zogenaamde Brialmontforten. De buitenste fortengordel (ook Hoofdweerstandstelling) vormde een 95 km lange boog die zicht uitstrekke tot 20 km buiten de stad Antwerpen.

Wereldoorlogen maar ook Olympische Spelen

Na de Duitse inval op 3 augustus 1914 worden deze vijandige troepen af en toe opgehouden, maar het Belgische leger moest geleidelijk wijken. Op 4 september volgde de eerste aanval op de buitenste fortengordel, terwijl op 10 oktober de Slag om Antwerpen voorbij was. Het Belgische leger trok zich terug achter de IJzer en zou daar vier jaar standhouden.

1920 was een belangrijk jaar voor Antwerpen. Zo kort na het einde van de wereldoorlog mocht de stad de Olympische Spelen organiseren; een feest van de sport maar ook een periode met aandacht voor vrede. De meeste wedstrijden gingen door in Antwerpen, maar er waren er ook elders in de provincie (Merksem, Kapellen) en zelfs verder weg (Oostende, Gent, Brussel, Beverlo en zelfs Amsterdam).

De Tweede Wereldoorlog sloeg snel toe. Op 10 mei 1940 waren de eerste bombardementen (Deurne) en acht dagen later was Antwerpen al een bezette stad. Vanaf oktober kwamen de eerste maatregelen in voege gericht tegen de grote Joodse gemeenschap. Tijdens de oorlogsjaren zullen die steeds verzwaren. Ook een aantal Antwerpenaren maakten zich schuldig aan anti-joodsgedrag. Agenten namen zelfs deel aan Jodenrazzia's.

De meest bloedige dag van de oorlog was 5 april 1943. Geallieerde bommenwerpers wilden in Mortsel een Duitse vliegtuigmotorenfabriek treffen, maar 936 mensen werden gedood, waarbij 209 kinderen.

Een van de meest beruchte plaatsen uit de Tweede Wereldoorlog is de Dossinkazerne in Mechelen, die door de SS als doorgangskamp gebruikt werd. Vanaf de zomer van 1942 werden hier 24.908 Joden en 351 Roma en Sinti op treintransport gezet naar het concentratiekamp van Auschwitz-Birkenau. Weinigen overleefden.

De *Slag om Geel*, 8-23 september 1944, tussen Britse en Duitse troepen was belangrijk voor de bevrijding van België; het was een van de grootste en bloedigste. Het eerste deel van de veldslag ging om het behoud van het Albertka-

10 Een schets van de provincie Antwerpen

naal en het stadscentrum; bij het tweede deel om het Kempisch Kanaal. De Duitsers trokken zich uiteindelijk terug om een volledige omsingeling te voorkomen.

Provincie Antwerpen nu

Zwarte Zondag (24 november 1991) is de belangrijkste politieke gebeurtenis van de afgelopen decennia. Bij de parlementsverkiezingen brak Vlaams Blok door in Antwerpen. Afkeer van vreemdelingen was een belangrijk kenmerk van de partij, terwijl ook mensen met sympathie voor het nazisme hier onderdak vonden. Na veroordeling wegens racisme vervelde deze extreemrechtse partij tot het Vlaams Belang, met een vergelijkbaar gedachtengoed.

Economisch gezien bleef de Antwerpse haven de sterkste motor van de Belgische industrie. Toeristisch schonk de provincie meer aandacht aan de natuur terwijl de aanwezigheid van talrijke rivieren en riviertjes een stevige troef werd.

Landschap

Zandverstuiving op de Kalmthoutse Heide. Foto Mary Kuiper

Kempen en de Schelde vormen de meest bepalende landschappen in de provincie. In oppervlakte uitgedrukt beslaan de Antwerpse Kempen evenwel het grootste deel van het grondgebied. Zowel landschappelijk, economisch als toeristisch speelt de Schelde een belangrijke rol.